

Centrum Informacji Turystycznej w Łodzi
www.cit.lodz.pl

ul. Piotrkowska 87, 90-423 Łódź
tel./fax (+48) 42 638 59 55, tel. (+48) 42 638 59 56, e-mail: cit@cit.lodz.pl

Port Lotniczy im. Wł. Reymonta (hala przylotów)
ul. gen. Maczka 35, 94-328 Łódź, tel. (+48) 42 253 14 03, e-mail: citlotniska@cit.lodz.pl

Dworzec PKP Łódź-Kaliska (hala główna)
ul. Karolewska 55, 94-023 Łódź, tel./fax (+48) 205 42 00, e-mail: citkaliska@cit.lodz.pl

Legenda

- A** – Osiedle im. Józefa Montwiłła Mireckiego
- B** – Kolonia oficerska
- C** – Osiedle Skarbowe na Julianowie
- D** – Osiedle ZUS
- E, F** – Osiedle Towarzystwa Osiedli Robotniczych (TOR)
- G** – Osiedle Towarzystwa Spółdzielczego „Lokator”
- H** – Osiedle Biskupie na Karolewie
- I** – Kolonia urzędników Banku Gospodarstwa Krajowego na Radiostacji

Opracowanie: Katarzyna Gębicka-Stępień, Centrum Informacji Turystycznej w Łodzi
Konsultacja merytoryczna: Ryszard Bonisławski
Zdjęcie na okładce: archiwum UMi

dostarczano wodę do wszystkich mieszkań. Architektura osiedla jest przykładem funkcjonalizmu, międzynarodowego stylu międzywojnia, którego wyrazem są m.in. budynki Bauhausu w Niemczech lub realizacje Le Corbusier`a we Francji. Podczas okupacji hitlerowskiej mieszkańców tego nowoczesnego osiedla wysiedlono, a ich miejsce zajęli lokatorzy wskazani przez niemieckie władze okupacyjne.

E Osiedle Towarzystwa Osiedli Robotniczych (TOR) (w obrębie ulic: Kwarcowej, Ołowianej, Strzeleckiego)

Po zakończeniu I wojny światowej i odzyskaniu niepodległości władze przeprowadziły w Łodzi badania dotyczące jakości życia mieszkańców. Wynikało z nich, że przeważająca większość łodzian żyje w katastrofalnych warunkach – przeciętnie w jednej izbie mieszkało ponad 5 osób. Były to pomieszczenia bez wodociągów, kanalizacji i elektryczności.

W latach 30. XX w. utworzono programy budownictwa taniego, małego i higienicznego. Jednym ze stowarzyszeń powołanych do budowy nowych mieszkań było ogólnopolskie Towarzystwo Osiedli Robotniczych (TOR) powołane przez Radę Ministrów. TOR miał za zadanie budować domy dla osób zarabiających poniżej 250 zł miesięcznie. Aby zamieszkać w takim budynku wystarczyło tylko 20% wkładu własnego, reszta należności pozostawała do spłaty w ratach w wysokości 16 zł miesięcznie. Mimo to, osiedla TOR nadal były niedostępne dla robotników o niskich zarobkach.

W latach 1934-1935 powstało w Łodzi osiedle domów jednorodzinnych przy ul. Ołowianej, Kwarcowej i Strzeleckiego. Budynki wzorowano na projekcie Heleny i Szymona Syrkusów. Na parterze mieściła się kuchnia i salon, zaś na pierwszym

G Osiedle Lokator

foto: archiwum UMi

H Osiedle Biskupie Karolew

foto: archiwum UMi

G Osiedle Towarzystwa Spółdzielczego „Lokator” (w obrębie ulic: Lokatorskiej, Sejmowej, Niemcewicza i Łącznej)

Towarzystwo Spółdzielcze „Lokator” powstało już w 1915 r., jednak dopiero w 1925 r. mogło zrealizować budowę osiedla przy ówczesnej ul. Koeniga (dziś ul. Lokatorska), ul. Sejmowej, Niemcewicza i Łącznej. Budynki te zaprojektowali architekci Adolf Goldberg i Waclaw Kowalewski. W pierwotnym założeniu miało powstać 120 mieszkań. Wybudowano 6 domów, w których zaprojektowano 20 mieszkań o powierzchni około 40 m² każde. W zespole domów wzniesiono również mniejsze budynki kilkunastu rodzinne. Towarzystwo Spółdzielcze „Lokator” doprowadziło do powstania wewnętrznej, osiedlowej kanalizacji oraz instalacji sanitarnej i studni. W ten sposób wyposażono budynki w niezbędne udogodnienia. W każdym bloku ulokowano pralnię, suszarnię i magiel. Zadbano także o budynki użyteczności publicznej takie jak przedszkole i świetlicę, sklep, klub towarzyski, łaźnię, a nawet solarium na jednym z dachów! Na osiedlu powstały także boiska, korty i ogródek jordanowski. Tak „bogate” wyposażenie zwiększyło jednak koszty zakupu mieszkań. Z tej przyczyny na osiedlu, przeznaczonym pierwotnie dla robotników, zamieszkało głównie nauczyciele. Zakończenie inwestycji planowano na lata dwudzieste XX w., jednak panujące bezrobocie i kryzys światowy spowodowały, że ostatnie mieszkania ukończono dopiero w 1936 r.

H Osiedle Biskupie na Karolewie (wzdłuż ulic: Wyspiańskiego i Chodkiewicza)

Osiedle dwukondygnacyjnych domów z ogródkami powstało z inicjatywy księdza biskupa Wincentego Tymienieckiego, który utworzył Towarzystwo Budowy Domów

piętrze sypialnie. Mieszkań nie wyposażono w kanalizację, a wodę dostarczano ze studni. Bryłę budynków umieszczono na planie prostokąta ze spadzistym dachem, użytkowym poddaszem i ogródkiem z tyłu posesji.

F Osiedle Towarzystwa Osiedli Robotniczych (TOR) (w obrębie ulic: Turnie, Wichrowej i Halnej)

Drugim osiedlem TOR-u jest osiedle zlokalizowane na Stokach, zaprojektowane przez Barbarę i Stanisława Brukalskich. Wygląd budynków jest niemal identyczny z zabudową TOR-u przy ul. Kwarcowej. Mieszkańcy Stoków nazywają je „osiedlem na górze” z powodu położenia na Płaskowyżu Stokowskim stanowiącym część Wzniesień Łódzkich.

W 1936 r. powstało tu sześć szeregowych dwukondygnacyjnych budynków ze skośnymi dachami, w sumie 206 domków szeregowych składających się z 18 zespołów występujących w dwóch typach. Usytuowano je tak, aby ich oś symetrii stanowiła linia kalenicy. Fasada budynków jest jednolita, nie zastosowano dekoracji chcąc podkreślić funkcjonalność zabudowy. Jedyne ozdoba są zachowane drewniane okiennice.

Budowa osiedla miała składać się z dwóch etapów. Drugi etap zakładał wzniesienie budynków wielorodzinnych, nie doszło jednak do jego realizacji. Z powodu m.in. braku możliwości dobrego dojazdu sprzedaż domów nie przebiegała pomyślnie. W 1938 r. uruchomiono w celu zachęcenia do kupna mieszkań specjalną linię autobusową, niestety rok później wybuchła wojna.

I Kolonia urzędników na Radiostacji

foto: archiwum CIT w Łodzi

Robotniczych. Założeniem księdza biskupa było, aby w zarządzie Towarzystwa zasiadli łódzcy przemysłowcy, którzy dobrowolnie opodatkowaliby się na cel budowy w wysokości jednego złotego przypadającego na jednego zatrudnionego robotnika. Starano się również o kredyty państwowe. Biskup zakładał wybudowanie 830 domów. Zorganizowano międzynarodowy konkurs, który wygrał łódzki technik budowlany Wiktor Gessler. Do pełnej realizacji przedsięwzięcia nie doszło z powodu niechęci fabrykantów do poniesienia dodatkowych kosztów i złej światowej sytuacji ekonomicznej, która spowodowała bankructwo wielu łódzkich przedsiębiorstw. Z tego samego powodu nie powiodło się pozyskanie kredytów. Zainstaliła sytuacja przyczyniła się do strat finansowych Towarzystwa. Koszty budowy podrożały także konieczność obmurowania cegłą budynków. Stało się tak z powodu złego przygotowania surowca budowlanego. Domy zbudowano z eksperymentalnych pustaków powstałych m.in. ze szlaku. Niestety, pojawiły się zarysowania ścian i Inspekcja Budowlana nakazała wzmocnienie budynków cegłą. Ograniczony projekt zakładał budowę 130 domków, skweru ze studnią i hydroforem, ochronki i pralni z łaźnią. W rezultacie powstało 98 domów z dwoma mieszkaniami czterozobowymi. Doprowadzono do nich wodę ze studni głębinowej oraz wybudowano osiedlową świetlicę i wieżę ciśnieniową. W domach zamieszkał urzędnicy z elektrowni, która jako jedyna była w stanie wpłacić wkład własny. Towarzystwo przekształcono w spółkę akcyjną, która w 1935 r. została rozwiązana z powodu braku możliwości dalszej finansowej rozbudowy osiedla.

I Kolonia urzędników Banku Gospodarstwa Krajowego na Radiostacji (w rejonie ul. Tkackiej 5/7 i Matachowskiego 6/8)

Osiedle zostało wybudowane dla urzędników BGK, Banku Polskiego i innych urzędników państwowych. Powstało dzięki inicjatywie Spółdzielni Mieszkaniowej z o.o. Urzędników Łódzkiego Oddziału Banku Gospodarstwa Krajowego. Autorem projektu był Waclaw Kowalewski, ten sam architekt, który zaprojektował częściowo osiedle przy ul. Lokatorskiej. W latach 1933-34 powstało sześć domów jednorodzinnych z podcieniami, werandą i tarasami oraz otoczonych ogródkami. Na parterze umieszczono kuchnię, jadalnię i gabinet, pierwsze piętro stanowiło strefę prywatną właścicieli, w której zlokalizowano sypialnię, pokój dziecięcy, łazienkę i wc. Wszystkie domki wyposażono w instalację wodno-kanalizacyjną, gazową i elektryczną, połowa z nich ponadto otrzymała centralne ogrzewanie. Można powiedzieć, że w czasach międzywojennych osiedle reprezentowało wszelkie wygody i luksus (standardowo w większości domów toalety były usytuowane na podwórku). Do dziś kolonia mieszkalna urzędników BGK na Radiostacji jest jednym z piękniejszych przykładów modernizmu w Łodzi.

Park 3. Maja

W sąsiedztwie osiedla położony jest przedwojenny park, który powstał w miejscu dawnej Puszczy łódzkiej. Na jego terenie znajdują się obiekty sportowe i place zabaw dla dzieci.

OSIEDLA W NURCIE MODERNIZMU

www.cit.lodz.pl

W latach dwudziestych i trzydziestych XX w. Łódź przeżywała okres odnowy i wielkich inwestycji. Miasto, do tej pory zaniedbane pod względem infrastruktury komunalnej, zaczęło nadrabiać zaległości. Rozbudowano wiedeńską gazownię, elektrownię, założono kanalizację, wybudowano zbiorniki wody na Stokach, nowoczesne szkoły, a także wzniesiono wiele budynków użyteczności publicznej. Świadectwem tego ciekawego okresu w historii Łodzi są także wybudowane wówczas osiedla mieszkaniowe. W latach międzywojennych łódzki przemysł włókienniczy przeżywał trudności w związku z ogólnoswiatowym kryzysem, natomiast Łódź awansowała pod względem rangi administracyjnej i nabrała wielkomiejskiego charakteru. Stała się stolicą województwa, nową diecezją łódzkiej oraz siedzibą garnizonu wojskowego. Potrzebne zatem były mieszkania dla nowych urzędników, wojskowych, dla ludności. Nowe osiedla powstawały najczęściej pod wpływem modernizmu. Jednym z głównych założeń tego kierunku w architekturze było odejście od historyzmu i podporządkowanie formy do funkcji. Osiedla łódzkie są wyjątkowe w skali kraju. Z tego też powodu ich architektura staje się coraz bardziej interesująca zarówno dla mieszkańców Łodzi jak i turystów. Zapraszamy do cofnięcia się w czasie i do powędrowania śladami międzywojennej Łodzi.

I Kolonia urzędników na Radiostacji

Izba Pamięci Osiedla im. J. Montwiłła-Mireckiego
ul. F. Perla 2, 94-209 Łódź
Wystawa poświęcona historii osiedla zorganizowana w budynku drewnianej suszarni. Kontakt za pośrednictwem Rady Osiedla, tel. 512 651 625.

B Kolonia oficerska
(ul. Kopcińskiego na południe od ul. Narutowicza oraz ul. Tkacka 2 i ul. A. Zelwerowicza 1)

Osiedle oficerskie wybudowane w stylu dworcowym w 1923 r. według projektu Wiesława Lisowskiego. Przewodnymi cechami tego stylu były: wysoki, czterospadowy, łamany dach i kolumnowy portyk. Pierwowzorem osiedla przy ul. Kopcińskiego było osiedle oficerskie w Warszawie na Żoliborzu. Usytuowanie osiedla wśród zieleni naśladowało plan miasta – ogrodu. Podobnie jak Żoliborz, okolice ul. Kopcińskiego znajdowały się przed wojną na peryferiach miasta. Budynki, zbudowane na planie prostokątnym, posiadają niewielki ryzalit i nakryte są czterosпадowymi dachami z lukarnami. Ozdabiają je niewielkie ganki z kolumnami. Każda willa mogła pomieścić 8 rodzin. Kolonia oficerska obejmuje nie tylko domy przy dzisiejszej ul. Kopcińskiego, ale również przy ul. Zelwerowicza i ul. Tkackiej. Stanowią one enklawę ciszy i zieleni niemalże w centrum miasta. Osiedle jest także swego rodzaju świadectwem historii dwudziestolecia międzywojennego – patriotyzmu wyrażonego w stylu dworcowym oraz pozycji, jaką zajmowali oficerowie Wojska Polskiego w życiu społecznym kraju.

D Osiedle ZUS

D Osiedle ZUS
(w obrębie ulic: Bednarskiej, Unickiej, Sanockiej i Dygasińskiego)

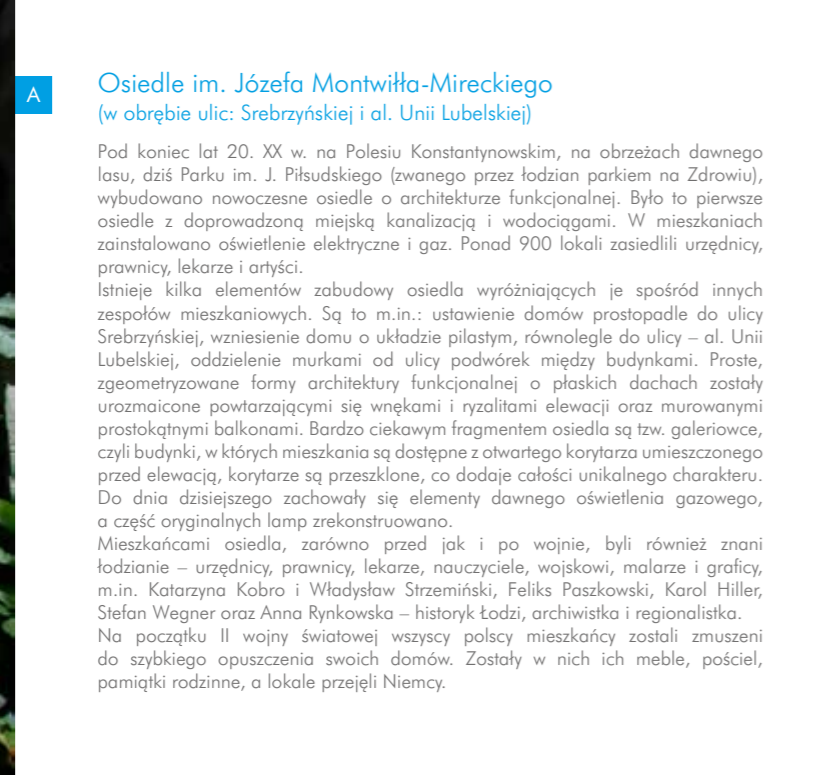
W latach 1930-1932 zaprojektowano w warszawskiej pracowni Biura Projektów ZUS osiedle dla łódzkich pracowników Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Początkowo osiedle miało składać się z 14 budynków, ostatecznie powstało ich 7. Wzdłuż ul. Bednarskiej stoją równoległe do siebie dwa dłuższe bloki, które wyróżniają się płaskimi dachami i pozbawionymi dekoracji elewacjami pokrytymi szarym tynkiem. Pomiędzy nimi zaprojektowano przestrzeń zieleni oraz mniejsze budowle, które utworzyły skrzydła poprzeczne osiedla. Co ciekawe, architekt uwzględnił w projekcie również domy dla robotników, m.in. galeriowce. Znakiem charakterystycznym osiedla jest wysoki budynek mieszczący niegdyś wieżę ciśnieniową, dzięki której

A Osiedle im. J. Montwiłła-Mireckiego

A Osiedle im. J. Montwiłła-Mireckiego

A Osiedle im. Józefa Montwiłła-Mireckiego
(w obrębie ulic: Srebrzyńskiej i al. Unii Lubelskiej)

Pod koniec lat 20. XX w. na Polesiu Konstantynowskim, na obrzeżach dawnego lasu, dziś Parku im. J. Piłsudskiego (zwanego przez Łódzian parkiem na Zdrowiu), wybudowano nowoczesne osiedle o architekturze funkcjonalnej. Było to pierwsze osiedle z doprowadzoną miejską kanalizacją i wodociągami. W mieszkaniach zainstalowano oświetlenie elektryczne i gaz. Ponad 900 lokali zasiedlili urzędnicy, prawnicy, lekarze i artyści. Istnieje kilka elementów zabudowy osiedla wyróżniających je spośród innych zespołów mieszkaniowych. Są to m.in.: ustawienie domów prostopadle do ulicy Srebrzyńskiej, wzniesienie domu o układzie pilastym, równoległe do ulicy – al. Unii Lubelskiej, oddzielenie murkami od ulicy podwórek między budynkami. Proste, zgeometryzowane formy architektury funkcjonalnej o płaskich dachach zostały urozmaicone powtarzającymi się wnękami i ryzalitami elewacji oraz murowanymi prostokątnymi balkonami. Bardzo ciekawym fragmentem osiedla są tzw. galeriowce, czyli budynki, w których mieszkania są dostępne z otwartego korytarza umieszczonego przed elewacją, korytarze są przeszklone, co dodaje całości unikalnego charakteru. Do dnia dzisiejszego zachowały się elementy dawnego oświetlenia gazowego, a część oryginalnych lamp zrekonstruowano. Mieszkańcami osiedla, zarówno przed jak i po wojnie, byli również znani Łódzianie – urzędnicy, prawnicy, lekarze, nauczyciele, wojskowi, malarze i graficy, m.in. Katarzyna Kobro i Władysław Strzemiński, Feliks Paszkowski, Karol Hiller, Stefan Wegner oraz Anna Rynkowska – historyk Łodzi, archiwistka i regionalistka. Na początku II wojny światowej wszyscy polscy mieszkańcy zostali zmuszeni do szybkiego opuszczenia swoich domów. Zostały w nich ich meble, pościel, pamiątki rodzinne, a lokale przejęli Niemcy.

C Osiedle Skarbowe

C Albero della Vita Villa - Noclegi
ul. Kopcińskiego 34a, 90-154 Łódź
tel. (+48) 663 840 666
www.villaalbero.pl
Obiekt noclegowy urządzony w zabytkowej willi należącej do opisywanej kolonii oficerskiej.

C Osiedle Skarbowe na Julianowie
(w obrębie ulic: Zgierskiej, Julianowskiej i Tagiewnickiej)

Julianów to jedno z ładniejszych łódzkich osiedli położone na obszarze dzielnicy Bałuty. Znajduje się tu Park im. A. Mickiewicza, w którym do 1939 r. istniał wspaniały neorenesansowy pałac fabrykanta łódzkiego – barona Juliusza Heinzla. W 1925 r. Heinzlowie odsprzedali południową część parku z parcelą przy ul. Zgierskiej Spółdzielczemu Towarzystwu Budowy Domów dla Urzędników Skarbowych i Pracujących Umysłowo. W 1933 r. z inicjatywy Izby Skarbowej na Julianowie wzniesiono zespół domków willowych. W każdym mieściły się dwa mieszkania z czterema pomieszczeniami. Przy budynkach znajdują się ogrody. Jednopiętrowe domy noszą znamiona stylu „dworcowego” tak charakterystycznego dla lat 20. XX wieku. Budynki zaopatrzone w urządzenia techniczne – sanitarne, wzniesiono także wieżę ciśnieniową oraz tzw. dom centralny, w którym odbywały się odczyty, spotkania, a także występy Teatru Popularnego. W czasie II wojny światowej większość lokatorów wysiedlono, a domy zajęli oficerowie niemieccy. Po 1945 r. część mieszkań przeznaczono dla przybyłych z Kresów repatriantów. Na terenie osiedla mieszkali również znane osoby, m.in. Andrzej i Janusz Kondratiukowie – reżyserzy filmowi, u których był Roman Polański. Mieszkał tu również znany aktor i śpiewak Andrzej Bogucki, który podczas wojny ukrywał Władysława Szpilmana.

E Osiedle TOR Stoki

A Osiedle im. J. Montwiłła-Mireckiego